

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)

z dnia 11 listopada 2015 r.*

Odesłanie prejudycjalne — Artykuły 107 TFUE i 108 TFUE — Pomoc państwa — Pomoc przyznana z naruszeniem art. 108 ust. 3 TFUE — Orzeczenie sądu państwa członkowskiego stwierdzające ważność umowy przyznającej tę pomoc — Powaga rzeczy osądzonej — Wykładnia zgodna — Zasada skuteczności

W sprawie C-505/14

mającej za przedmiot wnioszek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Landgericht Münster (sąd regionalny w Münster, Niemcy) postanowieniem z dnia 17 września 2014 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 12 listopada 2014 r., w postępowaniu:

Klausner Holz Niedersachsen GmbH

przeciwko

Land Nordrhein-Westfalen

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: R. Silva de Lapuerta, prezes pierwszej izby, pełniący obowiązki prezesa drugiej izby, J.L. da Cruz Vilaça, A. Arabadjiev (sprawozdawca), C. Lycourgos i J.C. Bonichot, sędziowie,

rzecznik generalny: P. Mengozzi,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu Klausner Holz Niedersachsen GmbH przez D. Reicha, Rechtsanwalt,
- w imieniu Land Nordrhein-Westfalen przez G. Schwendingera, Rechtsanwalt,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez R. Sauera, T. Maxiana Ruschego i P.J. Loewenthala, działających w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

* Język postępowania: niemiecki.

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 107 TFUE i 108 TFUE oraz zasady skuteczności.
- 2 Powyższy wniosek został przedstawiony w ramach sporu między Klausner Holz Niedersachsen GmbH (zwaną dalej „spółką Klausner Holz”) a Land Nordrhein-Westfalen (krajem związkowym Nadrenia Północna-Westfalia, zwanym dalej „krajem związkowym”) w przedmiocie niewykonania przez kraj związkowy umów dostawy drewna zawartych ze spółką Klausner Holz.

Prawo niemieckie

- 3 Paragraf 322 ust. 1 Zivilprozessordnung (kodeksu postępowania cywilnego, zwanego dalej „ZPO”), zatytułowany „Prawomocność materialna”, brzmi następująco:

„Wyroki mają powagę rzeczy osądzonej w zakresie, w jakim rozstrzygnięto w przedmiocie roszczenia podniesionego w powództwie lub w powództwie wzajemnym”.

Postępowanie główne i pytanie prejudycjalne

- 4 W dniu 20 lutego 2007 r. grupa Klausner, do której należy spółka Klausner Holz, i administracja lasów kraju związkowego zawarły umowę dostawy drewna. Na podstawie tej umowy kraj związkowy zobowiązał się do sprzedaży spółce Klausner Holz określonych ilości drewna w latach 2007–2014 po ustalonych wcześniej cenach w zależności od rozmiaru i jakości drewna. Kraj związkowy zobowiązał się ponadto nie dokonywać innych sprzedaży po cenach niższych od cen ustalonych w umowie.
- 5 W dniu 17 kwietnia 2007 r. spółka Klausner Holz i kraj związkowy zawarły „ramową umowę sprzedaży”, która uzupełniała umowę z dnia 20 lutego 2007 r. (zwane dalej łącznie „spornymi umowami”).
- 6 W pierwszej połowie tego samego roku kraj związkowy zawarł także z sześcioma innymi dużymi nabywcami umowy dostawy drewna na okres od 2007 r. do – w zależności od przypadku – 2011 r., 2012 r., a nawet w jednym przypadku do 2014 r. Zgodnie z tymi umowami ceny uzgodnione za drewno z drzew przewróconych przez wiatr dostarczone w latach 2007 i 2008 były podobne do cen ustalonych w spornych umowach, podczas gdy ceny za świeże drewno dostarczane począwszy od roku 2009 były generalnie wyższe od cen ustalonych w spornych umowach, abstrahując od możliwości dostosowania tych cen pod pewnymi warunkami i w określonych granicach.
- 7 W latach 2007–2008 kraj związkowy dostarczał drewno spółce Klausner Holz, lecz przewidziane do nabycia ilości drewna z drzew przewróconych przez wiatr nie zostały osiągnięte. W 2008 r. spółka Klausner Holz napotkała trudności finansowe, co wiązało się niekiedy z opóźnieniami w płatnościach. W sierpniu 2009 r. kraj związkowy wypowiedział „ramową umowę sprzedaży”, która uzupełniała umowę z dnia 20 lutego 2007 r., i od drugiej połowy tego roku przestał dostarczać drewna spółce Klausner Holz na warunkach uzgodnionych w spornych umowach.
- 8 Wyrokiem deklaratoryjnym z dnia 17 lutego 2012 r. Landgericht Münster stwierdził, że sporne umowy nadal obowiązują. Wyrok ten został utrzymany w mocy przez Oberlandesgericht Hamm (wyższy sąd regionalny w Hamm) – orzekający jako sąd apelacyjny – wyrokiem z dnia 3 grudnia 2012 r., który ma obecnie powagę rzeczy osądzonej.

- 9 Spółka Klausner Holz wniosła zatem przeciwko krajowi związkowemu skargę do sądu odsyłającego mającą na celu, po pierwsze, zapłatę odszkodowania z powodu braku dostawy drewna w 2009 r. w wysokości około 54 mln EUR, po drugie, dostarczenie około 1,5 mln m³ drewna świerkowego w wykonaniu spornych umów za okres od 2010 r. do lutego 2013 r., oraz po trzecie, uzyskanie informacji dotyczących między innymi warunków finansowych, na jakich pięciu największych nabywców drewna iglastego nabywało cięte drewno iglaste od kraju związkowego w latach 2010–2013.
- 10 Z kolei kraj związkowy podniósł przed sądem odsyłającym, czego nie uczynił przed Oberlandesgericht Hamm, że prawo Unii stoi na przeszkodzie wykonaniu spornych umów, gdyż stanowią one „pomoc państwa” w rozumieniu art. 107 ust. 1 TFUE, wprowadzoną w życie z naruszeniem art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE.
- 11 W lipcu 2013 r. Republika Federalna Niemiec poinformowała Komisję Europejską o istnieniu niezgłoszonej pomocy, mianowicie spornych umów, która to pomoc jest w opinii tego państwa członkowskiego niezgodna z rynkiem wewnętrznym. Ponadto w październiku 2013 r. Komisja otrzymała skargi od wielu konkurentów spółki Klausner Holz zawierające takie same zarzuty niezgodności z rynkiem wewnętrznym.
- 12 Pismem z dnia 26 maja 2014 r. sąd odsyłający zwrócił się do Komisji o udzielenie wyjaśnień na podstawie komunikatu Komisji w sprawie egzekwowania prawa dotyczącego pomocy państwa przez sądy krajowe (Dz.U. 2009, C 85, s. 1). W odpowiedzi na to pismo wspomniana instytucja wskazała, że mając na uwadze stadium postępowań wszczętych w związku z informacją przekazaną przez Republikę Federalną Niemiec oraz skargi wspomniane w poprzednim punkcie niniejszego wyroku, nie jest ona w stanie zająć ostatecznego stanowiska w kwestii zastosowania w niniejszym przypadku prawa Unii w dziedzinie pomocy państwa, przy czym stanowisko takie powinno w każdym razie zostać wyrażone w decyzji kończącej postępowania.
- 13 Natomiast sąd odsyłający na podstawie analizy różnych postanowień spornych umów uważa, że faktycznie stanowią one pomoc państwa w rozumieniu art. 107 ust. 1 TFUE, w szczególności z powodu korzyści, jaką przysparzają spółce Klausner Holz przy użyciu zasobów państwowych oraz z powodu nieprzestrzegania testu prywatnego sprzedawcy. Ponadto sąd ten zauważa, że omawiana pomoc nie wchodzi w zakres stosowania żadnego rozporządzenia przewidującego wyłączenie grupowe oraz że nie stanowi pomocy de minimis w rozumieniu art. 2 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. [107 TFUE] i [108 TFUE] do pomocy de minimis (Dz.U. L 379, s. 5).
- 14 Wobec powyższego zdaniem sądu odsyłającego rozpatrywana pomoc została wprowadzona w życie z naruszeniem art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE. Zgodnie z orzecnictwem Bundesgerichtshof (federalnego trybunału sprawiedliwości) umowę prawa prywatnego, na podstawie której zostaje przyznana pomoc państwa z naruszeniem art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE, należy uznać za nieważną.
- 15 Niemniej sąd odsyłający uważa, że przeszkodę do wyciągnięcia przezeń konsekwencji z naruszenia art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE stanowi wymieniony w pkt 8 niniejszego wyroku wyrok deklaratoryjny Oberlandesgericht Hamm z dnia 3 grudnia 2012 r., który ma powagę rzeczy osądzonej i którym stwierdzono, że sporne umowy nadal obowiązują.
- 16 W takich okolicznościach Landgericht Münster postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy prawo europejskie, a w szczególności art. 107 i 108 TFUE i zasada skuteczności, wymaga, by w sprawie cywilnej dotyczącej wykonania umowy cywilnoprawnej przyznającej pomoc państwa nie został uwzględniony wydany w tej samej sprawie prawomocny cywilny wyrok deklaratoryjny, który

potwierdza dalsze obowiązywanie tej umowy cywilnoprawnej bez rozpatrzenia kwestii zgodności z prawem pomocy państwa, jeżeli prawo krajowe nie daje innej możliwości, by zapobiec wykonaniu umowy?”.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

- 17 W swoim pytaniu sąd odsyłający zastanawia się zasadniczo, czy prawo Unii stoi na przeszkodzie – w takich okolicznościach jak te w postępowaniu głównym – temu, by stosowanie przepisu prawa krajowego ustanawiającego zasadę powagi rzeczy osądzonej uniemożliwiło sądowi krajowemu, który stwierdził, że umowy będące przedmiotem zawisłego przed nim sporu stanowią pomoc państwa w rozumieniu art. 107 ust. 1 TFUE, wprowadzoną w życie z naruszeniem art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE, wyciągnięcie wszelkich konsekwencji z tego naruszenia z powodu krajowego orzeczenia sądowego, które stało się ostateczne i w którym bez zbadania kwestii, czy umowy te wiążą się z przyznaniem pomocy państwa, stwierdzono ich dalsze obowiązywanie.
- 18 Tytułem wstępu należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału art. 108 ust. 3 TFUE wprowadza prewencyjną kontrolę planów nowej pomocy (wyrok *Deutsche Lufthansa*, C-284/12, EU:C:2013:755, pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 19 Celem tak skonstruowanej kontroli jest to, aby jedynie pomoc zgodna z rynkiem wewnętrznym była wprowadzana w życie. Aby zrealizować ten cel, wprowadzenie w życie planu pomocy jest odroczone do czasu rozwiania wątpliwości co do jego zgodności z rynkiem wewnętrznym w drodze decyzji końcowej Komisji (wyrok *Deutsche Lufthansa*, C-284/12, EU:C:2013:755, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 20 Wprowadzenie w życie powyższego systemu kontroli należy z jednej strony do Komisji, a z drugiej strony do sądów krajowych, których odpowiednie role są uzupełniające się, lecz odmienne (wyrok *Deutsche Lufthansa*, C-284/12, EU:C:2013:755, pkt 27 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 21 Podczas gdy ocena zgodności pomocy z rynkiem wewnętrznym należy do wyłącznej kompetencji Komisji, która działa pod kontrolą sądów Unii, sądy krajowe czuwają – do czasu wydania przez Komisję decyzji końcowej – nad ochroną praw jednostek przed ewentualnym naruszeniem przez władze państwa zakazu wyrażonego w art. 108 ust. 3 TFUE (wyrok *Deutsche Lufthansa*, C-284/12, EU:C:2013:755, pkt 28 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 22 Przed sądami krajowymi mogą zatem zawisnąć spory, w ramach których będą one zobowiązane do dokonania wykładni i stosowania pojęcia pomocy, o którym mowa w art. 107 ust. 1 TFUE, w szczególności w celu ustalenia, czy środek państwowy wprowadzony z pominięciem postępowania w sprawie uprzedniej kontroli przewidzianego w art. 108 ust. 3 TFUE powinien być przedmiotem tego postępowania, czy też nie (zob. podobnie wyrok *Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires i Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon*, C-354/90, EU:C:1991:440, pkt 9, 10 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 23 Interwencja sądów krajowych wynika z bezpośredniej skuteczności zakazu wprowadzania w życie planowanej pomocy ustanowionego w art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE. W tym względzie Trybunał sprecyzował, że natychmiastowa stosowalność zakazu wprowadzania w życie, o którym mowa w tym postanowieniu, rozciąga się na każdą pomoc, która została wprowadzona w życie bez zgłoszenia (wyrok *Deutsche Lufthansa*, C-284/12, EU:C:2013:755, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 24 Sądy krajowe powinny zatem zapewnić jednostkom, by wszelkie konsekwencje zostały wyciągnięte z naruszenia art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE – zgodnie z ich prawem krajowym – zarówno w odniesieniu do ważności aktów wykonawczych, jak i w odniesieniu do zwrotu wsparcia finansowego przyznanego z naruszeniem tego postanowienia lub ewentualnych środków tymczasowych (wyrok Deutsche Lufthansa, C-284/12, EU:C:2013:755, pkt 30 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 25 Celem powierzonego sądom krajowym zadania jest więc podjęcie przez nie środków mających usunąć brak zgodności z prawem wprowadzenia w życie pomocy, tak aby jej beneficjent nie mógł nią dysponować w czasie, jaki pozostał do wydania decyzji przez Komisję (wyrok Deutsche Lufthansa, C-284/12, EU:C:2013:755, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 26 W tym celu w przypadku stwierdzenia, że sporny środek stanowi pomoc państwa w rozumieniu art. 107 TFUE, która została wprowadzona w życie z naruszeniem art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE, sądy krajowe mogą postanowić zawiesić wykonanie tego środka i nakazać odzyskanie wypłaconych już kwot albo mogą one postanowić zarządzić środki tymczasowe mające na celu ochronę z jednej strony interesów zainteresowanych stron, a z drugiej strony skuteczności późniejszej decyzji Komisji (zob. analogicznie wyrok Deutsche Lufthansa, C-284/12, EU:C:2013:755, pkt 43; postanowienie Flughafen Lübeck, C-27/13, EU:C:2014:240, pkt 26).
- 27 W niniejszym przypadku sąd odsyłający, zgodnie z powierzonym mu zadaniem, stwierdził, że sporne umowy wiążą się z pomocą państwa, która została wprowadzona w życie z naruszeniem art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE. Sąd ten uważa jednak, że nie może spełnić ciążącego na nim obowiązku wyciągnięcia wszelkich konsekwencji z tego naruszenia z powodu powagi rzeczy osądzonej, która przysługuje wyrokowi deklaratoryjnemu Oberlandesgericht Hamm potwierdzającemu, że sporne umowy nadal obowiązują.
- 28 W powyższym względzie z akt sprawy przedłożonych Trybunałowi wynika z jednej strony, że spór, który doprowadził do wydania wspomnianego orzeczenia Oberlandesgericht Hamm, nie dotyczył ani tytułem kwestii głównej, ani tytułem kwestii incydentalnej tego, czy sporne umowy mają charakter pomocy państwa w rozumieniu art. 107 ust. 1 TFUE, tak że – jak podkreśla sąd odsyłający – kwestia ta nie została zbadana przez Oberlandesgericht Hamm ani też przez Landgericht Münster, gdy orzekał on w pierwszej instancji w przedmiocie tego samego sporu.
- 29 Z drugiej strony z akt sprawy wynika, że spór, który doprowadził do wydania wyroku deklaratoryjnego Oberlandesgericht Hamm, miał wyłącznie na celu orzeczenie, iż sporne umowy nadal obowiązują mimo wypowiedzenia ich przez kraj związkowy. Natomiast przedmiot sporu zawisłego przed sądem odsyłającym obejmuje, po pierwsze, zapłatę odszkodowania za niewykonanie części tych umów, po drugie, wykonanie innej części tych umów, a po trzecie, uzyskanie pewnych informacji dotyczących między innymi cen praktykowanych w sektorze.
- 30 Przyznając, że zasada powagi rzeczy osądzonej – w postaci obowiązującej w prawie krajowym – jest obwarowana pewnymi obiektywnymi, subiektywnymi i czasowymi ograniczeniami, jak również pewnymi wyjątkami, sąd odsyłający zauważa, że prawo to stoi na przeszkodzie nie tylko ponownemu zbadaniu w drugim sporze zarzutów, które zostały już wyraźnie i ostatecznie rozpatrzone, ale także poruszeniu kwestii, które mogły zostać podniesione w ramach wcześniejszego sporu, lecz nie zostały podniesione.
- 31 W powyższym względzie należy przypomnieć, że na sądach krajowych spoczywa obowiązek dokonania wykładni przepisów prawa krajowego w miarę możliwości w taki sposób, by ich stosowanie przyczyniało się do realizacji prawa Unii (wyrok Lucchini, C-119/05, EU:C:2007:434, pkt 60).
- 32 Oczywiście wspomniana zasada zgodnej wykładni prawa krajowego ma pewne granice. I tak, obowiązek odniesienia się przez sąd krajowy do treści prawa Unii przy dokonywaniu wykładni i stosowaniu odpowiednich przepisów prawa krajowego jest ograniczony przez ogólne zasady prawa i nie może

- służyć jako podstawa do dokonywania wykładni prawa krajowego *contra legem* (zob. podobnie wyroki: *Impact*, C-268/06, EU:C:2008:223, pkt 100; *Association de médiation sociale*, C-176/12, EU:C:2014:2, pkt 39).
- 33 W sprawie w postępowaniu głównym sąd odsyłający uważa, że ma do czynienia z takim ograniczeniem, podkreślając, iż prawo krajowe nie daje mu „żadnej [...] możliwości przeciwstawienia się wykonaniu [spornych umów]”.
- 34 W powyższym względzie należy przypomnieć, że zasada zgodnej wykładni wymaga, by sądy krajowe czyniły wszystko, co leży w zakresie ich kompetencji, uwzględniając wszystkie przepisy prawa krajowego i stosując uznane w porządku krajowym metody wykładni, by zapewnić pełną skuteczność prawa Unii i dokonać rozstrzygnięcia zgodnego z realizowanymi przez nie celami (zob. podobnie wyrok *Dominguez*, C-282/10, EU:C:2012:33, pkt 27 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 35 Do sądu odsyłającego należy zatem sprawdzenie na tej podstawie, czy może on dokonać takiej wykładni z uwzględnieniem w szczególności z jednej strony elementów wymienionych w pkt 28 i 29 niniejszego wyroku (zob. analogicznie wyrok *Dominguez*, C-282/10, EU:C:2012:33, pkt 31) oraz z drugiej strony orzecznictwa Trybunału przypomnianego w pkt 26 niniejszego wyroku, z którego wynika, że w celu wyciągnięcia konsekwencji z naruszenia art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE sądy krajowe mogą w razie potrzeby zarządzić środki tymczasowe. W niniejszym przypadku do sądu odsyłającego należy zatem zbadanie możliwości zarządzenia takiego środka jak tymczasowe zawieszenie spornych umów do momentu wydania decyzji Komisji kończącej postępowanie, co mogłoby umożliwić temu sądowi dopełnienie obowiązków spoczywających na nim zgodnie z art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE bez potrzeby orzekania w przedmiocie ważności spornych umów.
- 36 Ponadto mimo że sąd odsyłający uznał, iż wyjątki od zasady powagi rzeczy osądzonej wynikające z niemieckiego prawa postępowania cywilnego nie mają zastosowania w niniejszym przypadku, należy zaznaczyć, że na podstawie § 322 ust. 1 ZPO wyrok ma powagę rzeczy osądzonej tylko w zakresie, w jakim rozstrzygnięto w przedmiocie roszczenia podniesionego w powództwie lub w powództwie wzajemnym. Do sądu odsyłającego należy zatem sprawdzenie, czy takie ograniczenie, wyraźnie wymienione w § 322 ZPO, nie upoważnia go do dokonania wykładni tego przepisu w taki sposób, że w przypadku powołania się na naruszenie art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE powaga rzeczy osądzonej rozciąga się tylko na roszczenia prawne, w przedmiocie których orzekł sąd i nie stoi zatem na przeszkodzie, by sąd wypowiedział się w ramach późniejszego sporu w kwestiach prawnych, które nie zostały rozstrzygnięte w tym ostatecznym orzeczeniu.
- 37 Taki środek jak ten wskazany w pkt 35 niniejszego wyroku lub taka wykładnia prawa krajowego jak ta przewidziana w pkt 36 niniejszego wyroku nie skutkowałyby bowiem zakwestionowaniem powagi rzeczy osądzonej, która przysługuje orzeczeniu *Oberlandesgericht Hamm*.
- 38 Na wypadek gdyby taki środek lub taka wykładnia nie były jednak możliwe, należy przypomnieć znaczenie, jakie ma zarówno w porządku prawnym Unii, jak i w krajowych porządkach prawnych zasada powagi rzeczy osądzonej. Dla zapewnienia bowiem stabilności prawa i stosunków prawnych, jak też prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości istotne jest, aby orzeczenia sądowe, które stały się ostateczne po wyczerpaniu przysługujących środków odwoławczych lub po upływie przewidzianych dla tych środków terminów, nie mogły już zostać podważone (zob. wyroki: *Fallimento Olimpiclub*, C-2/08, EU:C:2009:506, pkt 22; *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, pkt 28).
- 39 Prawo Unii nie zobowiązuje zatem sądu krajowego w każdym przypadku do zaprzestania stosowania krajowych przepisów proceduralnych nadających powagę rzeczy osądzonej danemu orzeczeniu, nawet jeśli umożliwiłoby to usunięcie naruszenia prawa Unii, które wynika z tego orzeczenia (zob. wyroki: *Kapferer*, C-234/04, EU:C:2006:178, pkt 22; *Fallimento Olimpiclub*, C-2/08, C:2009:506, pkt 23; *Komisja/ Słowacja*, C-507/08, EU:C:2010:802, pkt 60; *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, pkt 59; *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, pkt 29).

- 40 W braku uregulowań Unii w tym zakresie tryb wykonania zasady powagi rzeczy osądzonej należy do wewnętrznego porządku prawnego państw członkowskich na podstawie zasady autonomii proceduralnej tych państw. Tryb ten nie może być jednak mniej korzystny od trybu dotyczącego podobnych sytuacji w prawie krajowym (zasada równoważności) ani czynić wykonywania uprawnień przyznanych przez porządek prawny Unii nadmiernie utrudnionym lub praktycznie niemożliwym (zasada skuteczności) (zob. podobnie wyroki: *Fallimento Olimpclub*, C-2/08, EU:C:2009:506, pkt 24; a także *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 41 W odniesieniu do zasady skuteczności Trybunał orzekł już, że każdy przypadek, w którym powstaje pytanie, czy krajowy przepis proceduralny czyni niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym stosowanie prawa Unii, należy rozpatrywać z uwzględnieniem miejsca tego przepisu w całości procedury, jej przebiegu i jej cech szczególnych, przed poszczególnymi sądami krajowymi. Z tej perspektywy należy w razie potrzeby uwzględnić zasady, które stanowią podstawę krajowego systemu sądowiczego, takie jak zasada ochrony prawa do obrony, zasada pewności prawa oraz zasada prawidłowego przebiegu postępowania (zob. podobnie wyroki: *Fallimento Olimpclub*, C-2/08, EU:C:2009:506, pkt 27; *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, pkt 36, 37 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 42 W powyższym względzie należy zauważyć, że wykładnia prawa krajowego – taka jak ta opisana w pkt 30 niniejszego wyroku – może między innymi skutkować tym, że orzeczeniu sądu krajowego, w niniejszym przypadku *Oberlandesgericht Hamm*, zostaną przypisane skutki, które uniemożliwią zastosowanie prawa Unii, gdyż uczyniłoby ono niemożliwym dopełnienie przez sądy krajowe ciężącego na nich obowiązku zapewnienia poszanowania art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE.
- 43 Z powyższego wynika, że zarówno władze państwowe, jak i beneficjenci pomocy państwa mogliby obchodzić zakaz wyrażony w art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE, uzyskując bez powołania się na prawo Unii w dziedzinie pomocy państwa orzeczenie deklaratoryjne, którego skutkiem byłoby ostatecznie umożliwienie im stosowania przez wiele lat spornej pomocy. A zatem w przypadku takim jak ten będący przedmiotem sporu w postępowaniu głównym naruszenie prawa Unii powtarzałoby się w każdym nowym przypadku dostawy drewna bez możliwości jego naprawienia.
- 44 Ponadto taka wykładnia prawa krajowego może pozbawić skuteczności wskazaną w pkt 21 niniejszego wyroku wyłączną kompetencję Komisji do dokonania oceny – pod kontrolą sądu Unii – zgodności środków pomocy z rynkiem wewnętrznym. W przypadku bowiem gdyby Komisja, której Republika Federalna Niemiec zgłosiła tymczasem pomoc, jaką miałyby stanowić sporne umowy, doszła do wniosku, że jest ona niezgodna z rynkiem wewnętrznym i nakazała jej odzyskanie, wykonanie jej decyzji byłoby skazane na niepowodzenie, gdyby wobec niej można było powołać się na krajowe orzeczenie sądowe, w którym stwierdzono, że umowy zawierające tę pomoc „nadal obowiązują”.
- 45 W takich okolicznościach trzeba dojść do wniosku, że przepis krajowy, który uniemożliwia sądowi krajowemu wyciągnięcie wszelkich konsekwencji z naruszenia art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE z powodu krajowego orzeczenia sądowego mającego powagę rzeczy osądzonej, które zostało wydane w przedmiocie sporu niemającego tego samego przedmiotu i nie dotyczącego kwestii, czy sporne umowy mają charakter pomocy, należy traktować jako niezgodny z zasadą skuteczności. Tak poważnej przeszkody w skutecznym stosowaniu prawa Unii, a w szczególności przepisów w zakresie kontroli pomocy państwa, nie można bowiem rozsądnie uzasadnić zasadą pewności prawa (zob. analogicznie wyroki: *Fallimento Olimpclub*, EU:C:2009:506, pkt 31; *Ferreira da Silva e Britto*, C-160/14, EU:C:2015:565, pkt 59).
- 46 W świetle całości powyższych rozważań na zadane pytanie należy odpowiedzieć, że prawo Unii stoi na przeszkodzie – w takich okolicznościach jak te w postępowaniu głównym – temu, by stosowanie przepisu prawa krajowego ustanawiającego zasadę powagi rzeczy osądzonej uniemożliwiało sądowi krajowemu, który stwierdził, że umowy będące przedmiotem zawisłego przed nim sporu stanowią pomoc państwa w rozumieniu art. 107 ust. 1 TFUE, wprowadzoną w życie z naruszeniem art. 108

ust. 3 zdanie trzecie TFUE, wyciągnięcie wszelkich konsekwencji z tego naruszenia z powodu krajowego orzeczenia sądowego, które stało się ostateczne i w którym bez zbadania kwestii, czy umowy te wiążą się z przyznaniem pomocy państwa, stwierdzono ich dalsze obowiązywanie.

W przedmiocie kosztów

- ⁴⁷ Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

Prawo Unii stoi na przeszkodzie – w takich okolicznościach jak te w postępowaniu głównym – temu, by stosowanie przepisu prawa krajowego ustanawiającego zasadę powagi rzeczy osądzonej uniemożliwiało sądowi krajowemu, który stwierdził, że umowy będące przedmiotem zawisłego przed nim sporu stanowią pomoc państwa w rozumieniu art. 107 ust. 1 TFUE, wprowadzoną w życie z naruszeniem art. 108 ust. 3 zdanie trzecie TFUE, wyciągnięcie wszelkich konsekwencji z tego naruszenia z powodu krajowego orzeczenia sądowego, które stało się ostateczne i w którym bez zbadania kwestii, czy umowy te wiążą się z przyznaniem pomocy państwa, stwierdzono ich dalsze obowiązywanie.

Podpisy